

Saknaden efter den goda auktoriteten?

kommentarer om texten i "Fin de l'autorité" av Alain Renaut, Flammarion

av Ruth Löthmarker

Ar demokrati och auktoritet oförenliga? Kan det i ett modernt samhälle bli för mycket demokrati? Detta är återkommande frågor i *Fin de l'autorité* (Flammarion, 264 s), skriven av Alain Renaut, lärare i filosofi vid Sorbonne.

Det är värt att notera att författaren Renaut använder begreppet auktoritet i två något skilda betydelser, oftast i betydelsen "myndighet, rätt att utöva makt" men även i betydelsen "självklar auktoritet, karisma, utstrålning". Bokens titel syftar dock på "auktori-tet" i den första bemärkelsen och författarens frågor har sin grund i den oro han känner inför bristande auktoritet inom centrala områden i samhället, framför allt vad gäller regeringsmakten, familjen och skolan. Det originella i Renauts framställning är inte påpekan-det att vissa samhällsfunktioner befinner sig i kris utan den analys han gör av de bakomliggande orsakerna. Problemen är inte identiska i de fall han tar upp men en faktor är gemensam för dem: de står i ett brydsamt förhållande till den demokratiserings-process som präglade Västvärlden under de två senaste århundradena.

Författarens tes är att det demokratiska tänkandet inte utvecklats fullt ut inom det politiska livet medan det däremot vore önskvärt att hejda utvecklingen när det gäller familj och skola. För att underbygga denna tes ger Renaut en snabb bakgrundsbeskrivning. Han understryker det revolutionära i det demokratiska genombrottet i förhållande till tidigare tänkesätt. I sekler hade samhället styrts utifrån auktoritära, oftast religiöst präglade värderingar. I ett samhälle av denna typ överförs värderingar och kunskap relativt oförändrade från generation till generation och auktoritet förknippas naturligt med ålder och förmodad åtföljande vishet. Det är denna typ av auktoritet som blivit alltmer ifrågasatt.

Processen påbörjades dock redan under renässansen, vilket vittnar om vilken tidrymd som krävs för att byta tankemönster. Renaut påminner om Pico de la Mirandolas "Tal om människans Världighet" från 1400-talet, där det för första gången hävdas att det speciella kännetecknet som Gud tilldelat människan är hennes frihet, frihet att forma sitt eget liv och att inta den plats i världsordningen som hon själv önskar. I och med det sena 1700-talets politiska revolutioner proklamerades slutligen som ledande principer individens frihet men även alla individers jämlikhet, grunden för all demokrati. Det revolutionära, enligt Renaut, i den nya samhällsordningen bestod i att en vertikal struktur, där individens plats var bestämd en gång för alla, ersattes av en horisontell, där människor förväntas samspela på lika villkor.

Detta är en utveckling som enligt Renaut inte medger någon återvändo. Friheten skattas högre än allt annat. Men han hävdar också att det är en utveckling som inte alltid analy-

serats med tanke på dess konkreta konsekvenser. De problem som har diskuterats är olikheter mellan könen samt mellan personer av olika sociala, etniska och kulturella tillhörigheter. Dessa har inte försvunnit och kommer möjligen heller inte att försvinna men de har under seklernas gång förlorat sin strukturerande kraft. Den tanke som i dag dominerar är att alla representanter för olika kulturer -man eller kvinna, rik eller mindre rik -är bärare av samma rättigheter. Dessa grundläggande rättigheter är så befästa att man för närvarande kan se en motreaktion vilken går ut på att hävda särart och gruppidentitet.

Det problem som Renault däremot anser inte tillräckligt har belysts är hur maktbefogenheter skall utövas när de inte längre kan baseras på traditionell auktoritet. Han behandlar den politiska makten för sig och ger därefter en sammanhållen genomgång av det som rör hem och skola.

I det politiska avsnittet behandlar Renault den paradoxala situation som dagens politiker befinner sig i. En folkvald regering har ingen självklart garanterad makt att genomföra den politik den gått till val på. Särintressen kan i varje enskild fråga motsätta sig de förslag regeringen lägger fram och bidra till att den framstår som handlingsförlamad. För att illustrera hur politikerna försöker lösa detta dilemma renodlar Renault två modeller som i sin tur går tillbaka på de två betydelser av termen "auktoritet" som han håller isär. I den första lierar sig de politiskt ansvariga med teknisk expertis för att på så sätt ge sig själva en aura av tillförlitlighet, i den andra vilar allt på den politiska ledarens personlighet, hans/hennes karisma.

Renault ser problem i båda fallen. När det gäller den teknokratiska modellen handlar dessa problem i första hand om klyftan mellan det vetenskapliga, rationella tänkandet, vilket i princip bör vara värderingsfritt, och den politiska retoriken, vilken alltid är mer eller mindre tendentiös. Förslag baserade på neutralt hållna expertutlåtanden är inte förankrade i vare sig höger- eller vänstervärderingar och kan därför komma att sakna folkligt stöd. Teoretiskt tänkande och politisk praxis går dessutom isär när det gäller förhållningssättet till verkligheten. De frågor en politiker har att ta ställning till är oftast förankrade i en specifik kontext som är unik i varje enskild fråga och som kräver ett specifikt svar. Det vetenskapliga tänkandet ligger på ett mera generellt plan och kan inte alltid smidigt appliceras på det enskilda fallet. Det moderna samhället behöver sin expertis men, hävdar Renault, den kan endast råda den politiska makten, aldrig träda i dess ställe, med mindre än att man ersätter demokratin med ett samhällssystem som har drag av det planekonomiska.

I kontrast till denna teknisk-byråkratiska modell står den med den karismatiska ledaren. I sin mest renodlade form baseras den på uppfattningen att det inte finns någon rationell grund för politiska beslut utan att dessa alltid tas genom ett val mellan konkurrerande värdesystem och i sista hand avgörs av ledaren själv. Denna typ av ledare har funnits i alla tider och vunnit sin legitimitet på olika sätt. Renault går tillbaka till Hobbes, som i sin statslära från 1600-talet hävdade att "lagen har sin grund i den styrandes auktoritet och inte i något sanningsbegrepp". Utan att dela denna åsikt menar Renault att rättsstatens teoretiker aldrig kan bortse från att demokratin i sig inrymmer ett element av envælde. I frågor där beslut måste tas utan att konsensus kan uppnås, blir i sista hand den ansvarige politikerns personliga värderingar samt hans förmåga att spela på åhörarnas känslor

en avgörande faktor. Renault ger uttryck åt sin åsikt genom att citera Spinoza: "De värsta tyrannerna är de som förmår vinna folkets kärlek."

Han påpekar aldrig att blandformer mellan de två modellerna ofta förekommer, vilka eventuellt förenar det sämsta ur de två systemen. Läsaren får själv laborera med den tanken. Däremot framhåller han att modellerna, trots att de står i kontrast till varandra, har vissa drag gemensamt. De tenderar båda att reducera den allmänna opinionens roll och att därigenom beröva demokratin dess verkliga legitimitet.

Har politikerna bildat en maktelit? Hur ska det minskande engagemanget från väljarnas sida för politiska och fackliga frågor tolkas •genuint ointresse eller en känsla av maktlöshet? Det är frågor Renault ställer när det gäller att hitta konstruktiva lösningar på de problem som kännetecknar dagens politiska liv. Han anser själv att en vitalisering av politiken är nödvändig för att demokratin skall överleva. Han verkar också tro att den är möjlig men att det krävs nya former för att man ska komma därtill.

Den modell han skisserar utgår från uppfattningen att den politiska makten i ett demokratiskt samhälle består i att styra fria individer och att detta kan ske endast genom att politikerna tillvaratar deras åsikter. Han föreslår därför att institutioner skall skapas på alla nivåer i samhället, där medborgarna kan diskutera de frågor som berör dem. Politikerns uppgift blir att agera utifrån de argument som framkommer under dessa debatter. Den auktoritet som politikern behöver för att driva frågorna vidare grundar sig då på det folkliga stöd han har. Detta förslag kan verka ytterst beskedligt men i det fortfarande centralstyrda Frankrike har det dock ett frö av revolution i sig. Renaults bok kan möjligen utgöra ett inlägg i den aktuella franska debatten och syfta till att stödja den genomgripande decentralisering som regeringen mödosamt försöker genomföra.

Den debatt han själv speciellt önskar förankra och fördjupa är dock den som rör konsekvenserna av demokratiseringsprocessen i fråga om barn och ungdomar. Han refererar till en skrift av Hanna Arendt från 60-talet, "La Crise de la culture", där hon redan då framför tanken att jämställdhetstanken är orsaken till att föräldrar och lärare inte längre kan hävda sin auktoritet i förhållande till sina barn respektive sina elever. Arendt anser att alla parter förlorar på denna situation, barnen inte minst. Ju mer de "befrias" från den äldre generationens bestämmanderätt, desto mer lämnas de antingen åt sig själva eller utsätts för gruppträck från jämnåriga. Barns situation, menar hon, har försämrats jämfört med tidigare.

Renault reserverar sig mot hennes slutsats, då han anser att barn tidigare kunde behandlas helt godtyckligt, men han instämmer för övrigt i hennes resonemang. Han anser att det nya förhållande som uppstått mellan den äldre och den yngre generationen är en av de större förändringarna i det moderna samhället och en förändring där skolan som institution fått ta den hårdaste stöten.

Det är dessutom en förändring som skett förundransvärt snabbt, vilket återspeglas i lagstiftningen på detta område. Först i mitten av 1900-talet antogs lagar som syftade till att skydda barn mot övergrepp samt att trygga deras hälsa och välbefinnande. Detta blev ett första steg till att barnet började sättas i centrum för allas intresse. Synpunkter fördes därefter fram om att även barn borde betraktas som fullvärdiga samhällsmedlemmar.

Det är dessa tankegångar som stadfästes i Barnkonventionen från 1987, vilken ratificerats av de flesta länder. Förutom de vanliga demokratiska rättigheterna tillerkänner den barn rätt till ett privatliv som skall respekteras av de vuxna. Här ligger grunden till det dilemma i vilket familjer och lärare befinner sig. Barnets frihet ställs mot det tvång som är ofrånkomligt när det gäller uppfostran och kunskapsförmedling. Renauts egen ståndpunkt i fråga om dessa problem är entydig och han tvekar inte att understryka hur allvarligt han ser på dem. Ett samhälle, säger han, som inte förmår förmedla sina värderingar och nödvändig kunskap till de yngre riskerar en tillbakagång som drabbar såväl den enskilde som hela nationen. Han anser att situationen kräver en grundlig eftertanke.

I de diskussioner som äger rum om skolans kris strävar åsikter och attityder åt motsatta håll. Renaut tycker sig se paralleller till de mönster han lyft fram inom politiken. En åsikt är att man ska återgå till traditionella metoder och värderingar, vilket också skulle innebära ett återställande av en naturlig hierarki mellan lärare och elever. Enligt Renaut är detta i dag en omöjlig lösning. Skolan kan inte vara en isolerad enklav som styrs av andra värderingar än samhället för övrigt. En rakt motsatt attityd som Renaut anser mer och mer vinner terräng är att helt förlita sig på lärarens karismatiska talang, hans/hennes förmåga att fånga - och förströ - sina disciplar. Denna syn på pedagogik som en sorts förförelseakt verkar inte Renaut ännu större oro än den mer traditionella. Hans slutsats är att ingen av dessa modeller uppfyller de krav som ställs på dagens skola, nämligen att främja elevens eget tänkande.

Vad utmynnar då hans analys i? Han påpekar att det tagit närmare två århundraden för Västvärlden att inse vad ett demokratiskt förhållningssätt vuxna emellan innebär. Det är en kunskap som fått växa fram över tid. I jämförelse med detta anser han att den lagstiftning som gäller det känsligaste av områden, förhållandet mellan olika generationer, genomförts på några decennier och möjligen utan önskvärd insikt om konsekvenserna. Hans kritik rör de motsägelser denna lagstiftning innehåller. Hur ska en ung varelse skyddas mot livets risker samtidigt som den tillerkänns samma rättigheter som en vuxen? Hans konkreta förslag är att de friheter som Barnkonventionen medför bör graderas efter ålder. Han vågar även föreslå att konventionen ska kompletteras med normativa riktlinjer till stöd för föräldrar och lärare, något som i många ögon kanske är ett steg tillbaka. Ett tappert försök att möta ett reellt problem - som ställer sig inte enbart i Frankrike.

(under strecket 19/11 2004)